Dr. Cinkotai János

Csökkenő kamatok és csökkenő infláció Magyarországon

MAGYAR NEMZETI BANK

Dr. Cinkotai János

Csökkenő kamatok és csökkenő infláció Magyarországon

A tanulmány a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Csökkenő kamatok és csökkenő infláció Magyarországon*

Írta: Dr. Cinkotai János**

Budapest, 2013. június

Kiadja: Magyar Nemzeti Bank

Felelős kiadó: Hergár Eszter

1850 Budapest, Szabadság tér 8–9.

www.mnb.hu

* Köszönettel tartozom e tanulmány megírásához kapott segítségért, Bártfai-Mager Andreának, Bodócsi Andrásnak, Miháry Borbálának, Kocziszky Györgynek, Virág Barnabásnak, Vissi Ferencnek és Bauer Péternek.

** A szerző a Magyar Nemzeti Bank Monetáris Tanácsának tagja.

Tartalom

1. Csökkenő kamatok és csökkenő infláció Magyarországon 5

2. A magas infláció: egyértelműen a szocializmus kései örököse volt 7

3. Az inflációs várakozások szerepe az árszínvonal növekedési ütemének magas szinten történt beragadásában 11

4. Az inflációs várakozás 12

5. Rezsimváltás kezdete a hatósági árak tekintetében 13

6. Fontosabb változások a hatósági árak megállapítása tekintetében 2002 és 2013 között 16

7. Összefoglalás 23

Felhasznált irodalom 26

1. Csökkenő kamatok és csökkenő infláció Magyarországon

A tankönyvekben ez áll: ha nő a forgalomban levő pénz mennyisége (a mérséklődő kamatok pedig ezt eredményezhetik), úgy – *ceteris paribus,* azaz legfőképpen a pénz forgási sebességének azonosságát feltételezve – nő az árszínvonal, ellenkező esetben pedig csökken. Magyarországon a jegybanki alapkamat 2003-ban és 2008-ban is két számjegyűre emelkedett, így az inflációnak, a monetáris politika előrejelzési horizontján „kutya kötelessége" lett volna csökkennie, függetlenül attól, hogy a kamatemelésnek mi volt a kiváltó oka. Ehelyett az infláció mindkét esetben még emelkedett is. 2012 augusztusához képest pedig a jegybanki alapkamat 7%-ról 2013 májusára 4,5%-ra csökkent, miközben az árszint 6%-os növekedési üteme 1,8%-ra esett vissza. Mindez magyarázatra szorul. Tisztában vagyok azzal, hogy a jelenségnek több oka is lehet, írásomban azonban ennek inflációtörténeti, valamint az árszerkezet változásához kapcsolódó – véleményem szerint – meghatározó aspektusára igyekszem fokuszálni.

A magyar fogyasztóiár-index alakulását elemezve az adatokra történő egyszerű rátekintéssel is megállapítható, hogy már máskor is csökkentek az olaj- és nyersanyagárak, alacsony volt az importált infláció, vagy esett a feldolgozatlan élelmiszerek ára – mégis magas fogyasztóiár-indexekkel szembesültünk. Ezen ellentmondás tisztázásához – saját kutatásaim eredményei alapján – egy meghatározó szemponttal, nevezetesen **a hatósági árakkal kapcsolatos kormányzati magatartásban bekövetkezett** – nem az aktuális rezsicsökkentéssel összefüggő (!) – **változás bemutatásával kívánok hozzájárulni.**

A mai magyar infláció természetrajzának megértése nem lehetséges a tankönyvekben leírt, egyébként logikus összefüggések egyszerű átültetésével, hanem szükség van a történelmi gyökerek és a gazdaságtörténeti örökség feltárására; hiszen Magyarország nem egy sok évtizede működő piacgazdaság, mint pl. Norvégia, Új-Zéland vagy Svájc. Mindenekelőtt válaszra vár, hogy

- a XX. században miért éppen Magyarország élte át a világtörténelem egyik legnagyobb inflációját;
- mi az oka annak, hogy a szocializmus bukása után a piacgazdaság helyreállítása Magyarországon ment végbe a legmagasabb (és leghosszabb ideig tartó jelentős) infláció mellett;
- mi az oka annak, hogy az ezt követő évtizedben – az inflációs célkövető monetáris politika 2001. évi bevezetése ellenére – az infláció egy évtizeden át mintegy 5%-os szinten beragadt;
- mi az oka annak, hogy a Magyar Nemzeti Bank által 12 évvel ezelőtt bevezetett inflációs célkövető monetáris politikának lényegében egyszer sem sikerült elérnie a kitűzött célját;
- és mi az oka annak, hogy az infláció 2013 tavaszára 38 éve nem tapasztalt alacsony, mintegy 2%-os szinten áll.

E történelmi jelentőségű elemzések még váratnak magukra. Bár a feltett kérdések teljes mélységükben jelen tanulmány keretein belül nem válaszolhatók meg, de néhány főbb összefüggésre utalok.

Nem kívánom vitatni, hogy egy hosszú, évtizedek óta „steril tisztasággal" működő piacgazdaságban szoros logikai kapcsolat áll fenn a kibocsátási rés, az infláció, a kamat, a munkaerőpiac (lazasága/feszessége) között. Ezért ezekben az országokban az árstabilitás elérésére és fenntartására törekvő jegybankok rendszerint ökonometriai modellek segítségével kvantifikálhatják a gazdaság működését jellemző paraméterek között fennálló kapcsolatokat azért, hogy a jegybankárok optimális döntéseket hozhassanak az inflációs cél elérése érdekében. Ez ma (illetve a válság előtt is) az inflációs célkövetés rendszerét használó fejlett piacgazdaságokban általános közgazdasági mainstream.

Könnyen belátható az is, hogy az említett összefüggések világos és egyértelmű fennállása nélkül mechanikusan lemásolt monetáris politika reálgazdasági áldozatokkal járhat. Tovább bonyolítja a helyzetet, ha egy végletekig eladósított és recesszióba taszított országban a gazdaságpolitika az inflációt használja eszközként az egyensúlyi problémák kezelésére: pl. hosszú éveken át, folytatólagosan az árszintet és az árszerkezetet is érintő pénzügyi intézkedéssorozattal, vagy a hatósági árak esetében a közérdeket sértő, elnéző magatartással (szabályozási hibák sorozatával) növeli az árszínvonalat. Ha a monetáris politika – a mainstream logikáját követve – minderre kamatemeléssel reagál, a beruházás és így a GDP még inkább visszaesik, nő az államadóssági ráta (hiszen a nevezőben szereplő érték csökken, a számláló pedig változatlan marad), a növekvő államadósság és magas külső adósság miatt emelkedhetnek a hiányfinanszírozás kockázati felárai, a fizetőeszköz leértékelődhet, s így az infláció – a tankönyvekkel ellentétben – nem csökken, hanem még nőhet is.

Mindezeket szem előtt tartva vizsgáltam meg annak az okát, hogy hazánk az elmúlt mintegy negyed évszázad alatt az infláció csökkentése tekintetében miért nem követhette eredményesen a közgazdasági mainstreamet.

2. A magas infláció: egyértelműen a szocializmus kései öröksége volt

A XX. század első fele a magyar gazdaságtörténetben is új fejezetet nyitott. A trianoni döntés után az ország egy végletesen nyersanyag- és energiaszegény, ezért szükségképpen kiszolgáltatott, nyitott gazdaság lett. Szociológiailag is megváltozott a társadalom, további sokkterápiára érthető okok miatt nem lett fogadókész.

A szocialista gazdaságirányítási rendszer legnagyobb kihívása az 1973. és az 1979–1980. évi olaj- és nyersanyagár-robbanás volt, amelyre – szemben a kapitalizmussal – nem tudott versenyképes választ adni.

A magát felsőbbrendűnek tekintett államszocializmus 45 éves időszaka alatt a gazdasági teljesítmény tekintetében nem csökkent, hanem jelentősen nőtt Ausztria és Magyarország között a különbség. Amíg az egy főre jutó nemzeti jövedelem dollárban kifejezett értékének (arányának) vásárlóerő-paritáson számított mutatója Ausztria és Magyarország viszonylatában 1937-ben 1,57, addig 1991-ben 1,99 volt (1. táblázat).

1. táblázat
Az egy főre jutó nemzeti jövedelem dollárban kifejezett értékének (arányának) vásárlóerő-paritáson számított változása Ausztria és Magyarország között

Országpár	1937	1960	1970	1980	1991
Ausztria/Magyarország	1,57	1,80	1,96	1,91	1,99

Forrás: 1937–1980: Ehrlich Éva számításai; országok helyzete; 1990: továbbvezetett értékek a hivatalos növekedési indexek felhasználásával (PM Gazdaságelemzési és Informatikai Intézete, Pénzügyi Szabályozók Főosztálya, 1993. június); 2001–2008: az IMF World Economic Outlook 2009. áprilisi száma mellékleteként letölthető adatbázis szerinti adatok.

1990-ben pedig az addig 1945 óta regnáló hatalom óriási államadóssággal, néhány napi devizatartalékkal és egyheti benzinkészlettel adta át a hatalmat. Ez is kifejezte a rendszer csődjét.

További problémát jelentett, hogy az elszenvedett súlyos cserearány-vesztesség következményeit (a megemelkedett importárakat) is csak megkésve és részlegesen vezették át a termelői és a fogyasztói árakon (termelőiár-támogatás is létezett!). Az árrendszer kétszintűsége (a nettó forgalmi adó viszonya a vásárolt fogyasztáshoz) negatív lett: vagyis a termelői árszint meghaladta a fogyasztói árszintet. Az életszínvonal fenntartásának, de legfőképpen a versenyképesség romlásának – ami a cserearányok folyamatos romlásában jelent meg – és ezekkel együtt az állami támogatások növelésének fedezete a külföldi kölcsön lett. Az erősödő gazdasági feszültségek közepette az árak emelkedésének azonban így sem tudtak, vagy akartak gátat vetni, hiszen rendszerint ezért kell a legkisebb politikai árat megfizetni. Inflációs szempontból fordulópontnak és így szimbolikusnak tekinthető, hogy 1979. július 23-án 28 év (!) után először emelkedett a kenyér legendás 3,60-as ára 5,40 Ft/kg-ra. Ettől kezdve aztán az inflációban sem volt megállás. Az évtized végére az infláció éves növekedési üteme már bőven két számjegyű volt.

A ’80-as években a személyi jövedelmek szabályozása rendszerint kudarcot vallott. A veszteséges vállalati körben általában engedtek a megfogalmazott szabályozói szigoron, a sok egyedi kedvezménnyel a jövedelmek mindig meghaladták a reálgazdasági lehetőségeket. Ezt a sajátos helyzetet a politika úgy kezelte, hogy „elnézte”, vagy év közben akár meg is „tervezte” a többletjövedelmek visszavételét jelentő áremelkedéseket. Hasonló hatásokkal járt a külgazdasági egyensúly megteremtését szolgáló ösztönző rendszer, ami lehetővé tette, hogy a veszteséges exportjövedelmeket belföldi áremelkedéssel ellensúlyozzák.

Inflációs szempontból a rendszerváltás eddig eltelt közel negyed évszázadának négy markánsan elkülönülő **szakaszát** különböztetem meg az alábbiak szerint:

1. A piacgazdaságra való átállás első szakasza 1990–1998 között;

2. Az Európai Unióhoz való csatlakozás 1999–2004 között;

3. Az euro bevezetésének „előkészítése" 2005–2010 között;

4. Az államadósság növelésének (a 2001. évi 52,7%-ról 2010-re 81,7%-ra) súlyos következményei, illetve annak kezelése 2010–2013 között.

1. A piacgazdaságra való átállás első szakasza (1990–1998 között) Magyarországon jelentős, évi átlagban 23,5%-os fogyasztói infláció mellett ment végbe. **Óriási inflációs nyomást fejtett ki Magyarországon** a gazdaság alapvető szerkezeti, tulajdonosi átalakulása; az elmaradt infrastruktúrafejlesztés, ezekhez a források előteremtése; az árrendszer örökölt torzulásainak felszámolása; az ún. nagy ellátási rendszerek korábbi totális szolidaritás elvén történő működtetése helyett – legalábbis részben – a biztosítási elven alapuló elosztása; a termelési és fogyasztói támogatások leépítése; az ármechanizmus átalakítása és az importliberalizáció valódi verseny nélkül történt felszabadítása. Ebben az időszakban az inflációt nagyjából fele hányadában a piacgazdaságra való átállással összefüggő hatások, másik hányadában viszont tisztán az inflációs „várakozások" (erről később részletesebben) gerjesztették. Az átállásnak a megvalósultnál jóval nagyobb reálbércsökkenést kellett volna eredményeznie. **Akkora lett a többletinfláció, amekkorát a szükséges reáljövedelem csökkenéséből már nem fogadott el a magyar társadalom.**

> A rendszerváltáskor a gazdaságpolitikai vita középpontjában ugyanis az állt, hogy **a piacgazdaságra való átállás „sokkterápiával"** vagy **fokozatosan** történjen-e meg. Az előbbi az életszínvonalnak a megvalósultnál is drámaiabb mértékű zuhanását eredményezte volna. A magyar társadalom azonban a „gulyáskommunizmus" után egy gyorsan bekövetkező „gulyáskapitalizmus"[1] reményében élt. A fokozatos átállás pedig – a konszenzus miatt – jövedelemkompenzációt igényelt, ami szükségképpen elhúzódó és magas inflációval járt. Így a magas infláció – a jövedelemátrendezés fájdalmas lépései helyett – a politika számára is járhatóbb út volt (lásd pl. a Bokros-csomagot, amely végeredményében az árszint növekedési ütemének mesterséges felgyorsításában merült ki egyszeri jelentős forintleértékelés, továbbá a *crawling peg* – a forint előre bejelentett és naponta végrehajtott csúszó leértékelésének – bevezetése, vámpótlék kivetése, jövedékiadó-emelés stb. által).
>
> A rendszerváltást követő inflációnak számos rémtörténete ismert. Az egyik legnagyobb kárt az okozta, hogy a '90-es évek közepén, **a privatizációt megelőzően** elmulasztották az **energetika és más infrastrukturális szolgáltatások esetében** a közérdek érvényesülését kikényszerítő szabályozást. Az állami monopóliumokat lényegében magánmonopóliumokká alakították át. Olyan szerződéseket írtak alá, amelyekben igen alacsony hatékonysági követelmény mellett *(price cap* típusú árképzés alkalmazásával) inflációt követő automatizmust építettek be a rendszerbe magas eszközarányos nyereség garanciájával. Ugyancsak említésre méltó, hogy a **gyógyszerek** fogyasztói árszínvonala a rendszerváltástól 2010-ig a termelői árakét jóval meghaladva mintegy nyolcvanszorosára (!) emelkedett, miközben a fajlagos támogatások ezt a változást nem vagy alig követték. És még sorolhatnánk tovább.

2. Az átállás második szakaszában (1999–2004) a fogyasztói árak éves átlagos növekedési ütemének jelentős mértékű, 7,6%-ra való csökkenése mellett pozitív változás volt, hogy a hatósági és a szabadáras körben már közel azonos mértékben nőtt az árszínvonal. Ez érthető, hiszen a piacgazdaságra való átállás, pl. a támogatásleépítési program nagyrészt befejeződött. A Magyar Nemzeti Bank 2001-ben áttért az inflációs célkövető monetáris politikára, mert ekkor reálisnak tűnt az, hogy hazánk 2007-ben teljesítheti az euroövezethez történő csatlakozás ún. maastrichti konvergenciakritériumait, köztük az inflációra vonatkozót is, és az euro bevezethető lesz.

[1] Bod Péter Ákos által használt kifejezés, mely az Antall József Baráti Társaság 2012. október 31-i ülésén hangzott el.

3. Ezt követően azonban a **harmadik szakaszban** (2005–2010) a regulált és a piaci árak alakulása közgazdaságilag indokolatlan mértékben elszakadt egymástól. Történt ez annak ellenére, hogy 2008-ig a magyar gazdaság példátlanul kedvező nemzetközi környezetben fejlődhetett volna. ***A súlyos gazdaságpolitikai hibák (pl. az életszínvonal finanszírozása külföldi kölcsönből) kiigazítása érdekében a gazdaságpolitika irányítói azonban ismét – a már jól bevált eszközhöz – az inflációhoz nyúltak***. Ez mutatják a 2., 3., 4. táblázatok:

2. táblázat
A gazdaságpolitikai hibák kiigazítását célzó, a fogyasztói árakat is érintő intézkedések hatása az árszínvonal egészére 2006–2010 között, %-ban

Év	Támogatás csökkentése	Áfaemelés és -csökkentés	Jövedékiadó-emelés, regisztrációs adó, termékdíj stb.	Egyéb megszorító árintézkedések (gáz, villany, vasút, gyógyszer stb.)	Összesen
2006	0	1,36	0,41	1,12	2,89
2007	1,69	0	0,13	0	1,82
2008	0,02	0	0,19	0	0,21
2009	0,08	3,46	0,44	0	3,98
2010	0	0	0,6	0	0,6
2006–2010 összesen	**1,8**	**4,9**	**1,8**	**1,1**	**9,6**

3. táblázat
Az energia és az infrastrukturális szolgáltatások átlagos inflációt meghaladó díjemelésének hatása az összfogyasztói árszintre 2003–2010 között

Év	Földgáz	Villamos energia	Távfűtés	Gyógy-szerek	Víz	Csatorna	Helyi közlekedés	Köz-tisztasági szolgáltatás	Össz-fogyasztói árszint
	árindexek								
2010/2002	307,5	211,9	175,6	171,0	192,4	236,9	242,4	248,4	150,8
Infláció feletti növekedés %-ban	157,3	61,7	25,4	20,8	42,2	86,7	92,2	98,2	
Hatása az összfogyasztói árszintre %-ban	**4,7**	**2,3**	**0,3**	**0,6**	**0,5**	**0,7**	**0,8**	**1,0**	**10,9**

4. táblázat
2003 és 2010 között folytatott gazdaságpolitika következményei a fogyasztói árszínvonal alakulására

Megnevezés	Hatása az összefogyasztói árszintre %-ban
Gazdaságpolitikai hibák kiigazítása árakat érintő pénzügyi intézkedésekkel	9,6
Az átlagos inflációt meghaladó hatósági áremelések engedélyezése az energia és az infrastrukturális szolgáltatások, gyógyszerek esetében	10,9
A termelői árakon keresztül érvényesülő hatás + inflációs várakozások	5,0
Összesen	**25,5**
A fogyasztói árszint növekedése 8 év alatt összesen	50,8
A fogyasztói árszint növekedése a 2003–2010 között folytatott gazdaságpolitika következményei nélkül	25,3
Éves átlagos növekedési ütem	**2,8**
A maastrichti inflációs cél a pénzügyi válságot megelőző 5 év átlagát számolva	2,6

A 2., 3., 4. táblázatok azt mutatják, hogy egy más gazdaságpolitika esetén Magyarország könnyedén teljesíthette volna az euro bevezetéséhez szükséges feltételek közül az inflációs feltételt. Ezért – álláspontom szerint – egy ilyen gazdaságpolitika mellett az államháztartási hiányra, az államadósságra, a kamatokra, valamint az árfolyamrendszerre vonatkozó előírásokat is sikerült volna teljesíteni. Ezért nem volt irreális 2001-ben az euro bevezetésének céldátumát 2007-ben megjelölni és bevezetni az inflációs célkövető monetáris politikát.

A 2002–2010 között folytatott gazdaságpolitika inflációt gerjesztő körülményei között azonban nem volt az a monetáris politika, amely képes lett volna a fiskális politikával szembemenetelve elérni kitűzött inflációs célját. Ebben a történetben tehát nem a jegybank volt a főszereplő, hanem a kormány, illetve a fiskális politika, amely szabályosan annulálta az inflációs várakozások horgonyozhatóságát.

Az elmúlt fél évszázad gazdaságpolitikáját elemezve jól látható, hogy a külső kihívásokra (például olajárrobbanás) vagy a saját hibák következményeire egysíkúan, rutinszerűen ismétlődnek a válaszok. **Első helyen mindig az infláció gyorsítása,** majd az ország eladósítása áll, és amikor erre lehetőség nyílt, akkor a múltban megtermelt nemzeti vagyon felélése, a „családi ezüst" kiárusítása jött szóba megoldásként. Ezt foglalja össze az 5. táblázat.

5. táblázat
Kormányzati válaszok a kezelésre szoruló gazdaságpolitikai problémákra

A kezelésre szoruló ok	Időszak	Az adott válasz
Erőltetett iparosítás	1949–1956	1. **Az inflációgyorsítás** (1951-es árreform) 2. Az életszínvonal radikális csökkentése 3. Külföldi kölcsön*
Az extenzív gazdasági növekedés forrásainak elapadása	1957–1973	1. Az „Új gazdasági mechanizmus" előkészítése, majd visszakozás
Túlköltekezés, fedezetlen osztogatás (az olaj- és energiaválság következményeinek elkerülése miatt)	1973–1989	1. **Az inflációgyorsítás** (különösen a '70-es évek legvégétől) 2. Külföldi kölcsön, az ország eladósítása
Túlköltekezés, fedezetlen osztogatás	1994–1998	1. **Inflációgyorsítás** (Bokros-csomag, forintleértékelés, *„crawling peg"*, vámpótlék, jövedéki adó emelése) 2. Privatizáció (energetikai szektor megalázó feltételekkel történő eladása)
Túlköltekezés, fedezetlen osztogatás, súlyos gazdaságpolitikai hibák (pl. életszínvonal finanszírozása külföldi kölcsönből)	2002–2009	1. **Inflációgyorsítás** (áfaemelés, jövedéki adó emelése, új adók bevezetése) 2. Privatizáció (végkiárusítás) 3. Külföldi kölcsön, az ország totális eladósítása

** Kevesen emlékeznek rá, de már 1956-ban is az országnak 2,4 milliárd deviza-forint adóssága volt (Botos Katalin).*

Az 5. táblázatban összefoglalt kormányzati reakciók mögött (ok-okozati összefüggésben) az alábbiakat kell – többek között – kiemelni.

1. Magyarországon megszokottá vált a gazdasági szereplők erőfölénnyel, oligopolisztikus vagy monopolhelyzettel való visszaélése, mert a piacnyitásra, a liberalizációra, a privatizációra valódi verseny és anélkül került sor, hogy a megváltozott helyzetben a közérdeket szolgáló szabályozásokat megalkották és bevezették volna.

2. A piacnyitás az EU irányelvei szerint is a közérdekű versengés lehetőségeinek megteremtését jelenti, melynek egyértelműen megnevezhető feltételei vannak. E feltételek megteremtése, például a valódi verseny nélkül felszabadított áram- és földgázpiac időzített inflációs bombává vált a magyar gazdaság számára, a fogyasztók végtelenül kiszolgáltatott helyzetbe kerültek.

3. Az önkormányzatok (különösen Budapest) láthatóan zabolátlanul emelhették a közszolgáltatások árait, miközben a szolgáltatók (például a vízművek, a csatornaművek, a kábeltévé-társaságok) jelentős profitot realizálhattak, míg az önkormányzati tulajdonban levő BKV az inflációt minden évben jelentősen meghaladó díjemelések ellenére is 100 milliárdos adósságot halmozott fel.

4. A kormányzat részéről szinte magától értetődő volt az inflációs automatizmusok széles körű elterjedésének engedélyezése, illetve az abban való közreműködés.

A fenti körülmények mind hozzájárultak ahhoz, hogy az infláció a magyar gazdaságban érdemben nem mérséklődhetett.

3. Az inflációs várakozások szerepe az árszínvonal növekedési ütemének magas szinten történt beragadásában

Az inflációs várakozás alapvetően közgazdasági, de részben társadalmi jelenség is. Vannak országok[2] (pl. Olaszország, Franciaország, Egyesült Királyság), ahol az emberek a magas inflációval hosszú éveken át megtanultak együtt élni. Ezt a magatartást nagyon nehéz megtörni. A sokkterápiára különösen alkalmatlanná vált Magyarország pedig szinte predesztinált volt a magas inflációra.

A rendszerváltás előtt hazánkban is, mint valamennyi volt szocialista országban, meghatározó volt a hatósági árak rendszere. A termelői és fogyasztói árak együttmozgását a központi (termelői és fogyasztói) árintézkedések voltak hivatottak biztosítani. Mint már említettem, Magyarországon a két olaj- és nyersanyagár-robbanás következményeit csak megkésve és részlegesen vezették keresztül az árrendszeren. A ’70-es évek végétől, ahogyan a szocialista gazdaságirányítási rendszer alacsony hatékonysága és gyenge versenyképessége egyre nyilvánvalóbbá vált, úgy kényszerült a hatalom – az élet legkülönfélébb területein – engedményekre (gulyáskommunizmus). Az ország kezdte felélni a tartalékait, az eladósodás megállíthatatlan volt. Az árszínvonal egyre gyorsuló növekedési ütemét – a politikai kényszer miatt – rendre kompenzálni kellett. Az 1989–1990-es évekre azonban még így is több száz százalékos ártámogatás maradt fenn például a háztartási energia esetében, gyógyszereken stb.

A magyar társadalom az elmúlt mintegy három évtizedben megszokta, hogy az árak tőle függetlenül emelkedhetnek, viszont azokat részben vagy egészben a jövedelmekben kompenzálhatják. Ezért az árak emelkedésével szemben tanúsított tolerancia jóval nagyobb lett, mint más országokban. Ez a „tolerancia” azonban nem azonos a közgazdaságtanban használatos „várakozások” fogalmával.

A történethez hozzátartozik, hogy a magyar emberek a ’80-as években a nagy „reformok” idején – az adósság mértékének és növekedésének eltitkolása miatt – nem voltak tisztában az ország valós helyzetével. Azt tapasztalták, hogy „reform reform hátán” (árreform, személyi jövedelemadó bevezetése, kétszintű bankrendszer, gmk-k engedélyezése stb.), és amikor a szocializmus szép csendben kimúlt, érthetően nagy volt a várakozás, hogy most már (a szovjet csapatok távozása után) küszöbön áll az osztrák életszínvonal elérése hazánkban is (gulyáskapitalizmus). **Ezért a rendszerváltással szemben tanúsított felfokozott várakozás – társadalmi támogatottság hiányában – nem tette lehetővé az államcsőd szélére kormányzott gazdaság sokkterápiával történő szanálását.** Így például a két év alatt 30%-kal (!) visszaesett GDP vagy a megörökölt torz árrendszer következményeinek felszámolására is csak nagyon fokozatosan kerülhetett sor. Ezért nem volt járható Magyarország számára az akkori Csehszlovákia útja, amelynek államadóssága hazánkénak a töredéke volt. Csehszlovákiában a torz árrendszer felszámolására szinte egy lépésben sor kerülhetett.

Ez volt az oka annak, hogy Magyarországon a piacgazdaságra való átállással összefüggésben az árrendszer torzulásainak felszámolása mintegy 10 évig tartott (1990–1998 között) a fogyasztói árszínvonal évi átlagos 23,5%-os, a termelői árszint évi átlagos 18,8%-os növekedése mellett. Ez a mérték még megfelelt ugyan az ún. *moderate inflation* szintjének, de nagyban hozzájárult a lassú konvergenciához.

[2] KSH Fogyasztóiár-indexek 2002, 78–79 oldalak.

4. Az inflációs várakozás

Az **inflációs várakozásoknak létezik előre tekintő (anticipált) jellege,** amikor a vállalkozók a jövőben prognosztizált számukra kedvezőtlen események hatásait a jelenben áremeléssel próbálják kivédeni. Recesszió körülményei között azonban nincs esély az anticipációs pszihózis alapján tervezett áremelés végrehajtására.

A korábban elmondottakból következik, hogy Magyarországon **„az inflációs várakozások** alapvetően **visszatekintő (adaptív) jellegűek,** amelyen az értendő, hogy azok az infláció múltbeli üteméhez alkalmazkodnak, nem pedig bizonyos jövőt illető megfontolásokon, és/vagy a kormányzat által meghirdetett antiinflációs programon" (Erdős, 1998. p. 310.).

A visszatekintő várakozások szoros kölcsönhatásban álltak (vagy részben még ma is állnak) az élet számos területét át- és átszövő inflációs automatizmusokkal[3]. Ezt a „várakozást" **a vállalkozóknál az energiaár-emelések** különösen táplálják, mert minden piaci szereplőt egyformán érintenek (emiatt a szállítási szerződésekben egymástól könnyebben elfogadják a magasabb árajánlatot); a **lakosság esetében** pedig a **rezsiköltségek** nemzetközi összehasonlításban is kirívóan magas aránya és azok drámai mértékű emelkedése táplálja.

Az elmondottakból következik, hogy csak akkor csökkenhet érdemben a hazai infláció, ha szakítás történik az elmúlt két évtized gyakorlatával. A kormány a hatósági árak esetében – a közérdeknek megfelelően – csak a valóban indokolt költségek áthárításához járul hozzá; a monopolisztikus, oligopolisztikus erőfölényes helyzetekkel szemben bátran vállalja a küzdelmet. Ezzel az erkölcsi tőkével felvértezve a bértárgyalásokon már felléphet a visszatekintő automatizmuson alapuló követelésekkel szemben. Ha ez több éven át így történik, akkor **az emberek már nem lesznek olyan toleránsak az áremelésekkel szemben,** így mérséklődhet az adaptív inflációs várakozás is.

A rendszerváltást követően (2010-ig) a fogyasztói árszint átlagosan 14-szeresére nőtt, ezen belül (!) a földgáz ára 40-szeresére, a villamos energiáé 30-szorosára, a távfűtésé 34-szeresére, a gyógyszereké 76-szorosára, a vízdíjak 123-szorosára, a csatornadíjak 240-szeresére emelkedtek. (Szédítő adatok!) **Teljesen nyilvánvaló, hogy a magyar emberek azért tolerálták a kormánynak a hatósági árakkal szemben tanúsított elnéző magatartását, mert a bérköveteléseikben az árak emelkedését részben vagy egészben rendre kompenzálni tudták. Ennek a *circulus vitiosusnak* egyszer véget kellett vetni.** A kezdő lépést nyilván a kormányzatnak kellett megtennie, ezt mutatja a 6. táblázat.

[3] Inflációs automatizmuson általában a különféle adók, illetékek, árak és díjak, a bérek és jövedelmek stb. valamilyen viszonyítási ponthoz kötött automatikus változását/változtatását értem.

5. Rezsimváltás kezdete a hatósági árak tekintetében

A 6–7. táblázatokból látható, hogy az árszint éves átlagos növekedési üteme, és ezen belül a hatósági és a piaci árváltozások átlaga is jelentősen csökkent az elmúlt négy év alatt.

6. táblázat
Az összfogyasztói árszínvonal növekedési ütemének belső összetevői 2002 és 2013 között
(növekedés %-ban)

Év	Összesen	Ebből			
		Hatósági intézkedések hatása	Ezen belül:		Piaci árváltozások hatása
			Adó, támogatás	Termelői és fogyasztói árak együttmozgása	
	1+4	1	2	3	4
2002	5,3	1,6	0,5	1,1	3,7
2003	4,7	1,7	0,6	1,1	3,0
2004	6,8	3,3	2,4	0,9	3,5
2005	3,6	1,5	–0,1	1,6	2,1
2006	3,9	0,7	–0,1	0,8	3,2
2007	8,0	4,4	2,4	2,0	3,6
2008	6,1	1,8	0,4	1,4	4,3
2009	4,2	3,4	2,1	1,3	0,8
Átlagosan 2002–2009 között	**5,3**	**2,3**	**1,0**	**1,3**	**3,0**
2010	4,9	3,5	2,6	0,9	1,4
2011	3,9	1,1	0,2	0,9	2,8
2012	5,7	3,0	2,4	0,6	2,7
2013 (várható)	2,2	0,3	0,9	-0,6	1,9
Átlagosan 2010–2013 között	**4,2**	**2,0**	**1,5**	**0,5**	**2,2**

A 7. táblázat azt mutatja, hogy az éves átlagos növekedési ütemen belül – kiszűrve a megelőző évről származó ún. áthúzódó hatásokat – milyen szerepet játszottak az év során (átlagosan) bekövetkezett áremelkedések.

7. táblázat
A fogyasztói árszínvonal növekedésében a tárgyévben bekövetkezett árváltozások hatásának mértéke 2002 és 2013 között

(növekedés %-ban)

Év	Tárgyévben bekövetkezett árváltozások hatása				
		Ebből:		Piaci árváltozások hatása	Együtt
	Hatósági intézkedések hatása	Adó, támogatás	Termelői és fogyasztói árak együttmozgása		
	1	2	3	4	5 = 1+4
2002	1	0,5	0,5	2,8	3,8
2003	1,4	0,3	1,1	2,2	3,6
2004	2,6	2,2	0,4	2,2	4,8
2005	1,1	-0,4	1,5	1,7	2,8
2006	0,6	0,1	0,5	2,7	3,3
2007	2,4	1,1	1,3	2,3	4,7
2008	1,5	0,2	1,3	1,9	3,4
2009	2,7	2,1	0,6	1,3	4
Átlagosan 2002–2009 között	**1,7**	**0,8**	**0,9**	**2,1**	**3,8**
2010	1,4*	0,65*	0,85*	2	3,4
2011	0,8	0,1	0,7	1,8	2,6
2012	2,4	2	0,4	1,9	4,3
2013 (várható) rezsicsökkentéssel	–0,1	0,6	-0,7	1,6	1,5
2013 (várható) rezsicsökkentés nélkül	0,8	0,6	0,2	1,6	2,4
Átlagosan 2010–2013 között rezsicsökkentéssel	**1,1**	**0,8**	**0,3**	**1,8**	**2,9**
Átlagosan 2010–2013 között rezsicsökkentés nélkül	**1,3**	**0,8**	**0,5**	**1,8**	**3,1**

** Az itt szereplő kihatás szinte teljes egészében az év első öt hónapjában végrehajtott intézkedések hatására következett be.*

Figyelembe kell venni, hogy 2010-ben az adóemelés és támogatásmegvonás oszlopában mutatkozó 2,6%-ból 2% a 2009. évi intézkedések áthúzódó hatása. Enélkül lényegesen kisebb átlagos növekedési ütem adódott volna. Ezt mutatja a 8. számú táblázat.

8. táblázat

A fogyasztói árszínvonal növekedésében a megelőző évi árváltozások áthúzódó hatásainak mértéke 2002 és 2013 között

(növekedés %-ban)

Év	Áthúzódó hatás az előző évről				
	Hatósági intézkedések hatása	Ebből:		Piaci árváltozások hatása	Együtt
		Adó, támogatás	Termelői és fogyasztói árak együttmozgása		
	1	2	3	4	5 = 1+4
2002	0,6	0	0,6	0,9	1,5
2003	0,3	0,3	0	0,8	1,1
2004	0,7	0,2	0,5	1,3	2
2005	0,4	0,3	0,1	0,4	0,8
2006	0,1	-0,2	0,3	0,5	0,6
2007	2	1,3	0,7	1,2	3,2
2008	0,3	0,2	0,1	2,4	2,7
2009	0,7	0	0,7	-0,5	0,2
Átlagosan 2002–2009 között	**0,6**	**0,3**	**0,3**	**0,9**	**1,5**
2010	2,1	2	0,1	-0,6	1,5
2011	0,3	0,1	0,2	1	1,3
2012	0,6	0,4	0,2	0,8	1,4
2013 (várható)	0,4	0,3	0,1	0,3	0,7
Átlagosan 2010–2013 között	**0,9**	**0,7**	**0,2**	**0,3**	**1,2**

6. Fontosabb változások a hatósági árak megállapítása tekintetében 2002 és 2013 között

Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy e tanulmány nem veheti át a Gazdasági Versenyhivatal szerepét, nem tisztázhatja, hogy az említett területeken a társaságok visszaéltek-e monopol, oligopol vagy erőfölényes helyzetükkel. Állításaimat a közvetlen kormányzati intézkedésektől (indirekt adók változása, támogatási rendszer változásai) szűrt hatósági árak relatív – átlagos fogyasztóiár-indexhez mért – változásainak elemzésére alapozom. A termelési költségek struktúrája persze eltérhet a fogyasztói kosár szerkezetétől. Hosszabb időtávon (8–10 év alatt) azonban már feltételezhetjük, hogy az átlagos fogyasztói inflációba előbb-utóbb minden költségnövekedés beépül, így az összfogyasztói árszint növekedését jelző mutató megfelelő viszonyítási alap lehet az általános költségnyomásra. *Természetesen a fogyasztói árak emelkedése nem adhat tökéletesen pontos információt a szolgáltatók általános költségtényezőinek alakulásáról, a tisztes profitról, ám a relatív árakban megfigyelt elmozdulások* ***nagyságrendje*** *világos jelzést mutat a hatósági árszabásban a vizsgált időszakban bekövetkezett változások mértékéről és hazai inflációra gyakorolt hatásáról. Az utóbbiaknak viszont már lehetnek monetáris politikai következményei. Ezért igyekszem* ***sokoldalúan bemutatni, mi történt*** *(illetve történik)* ***2002–2013 között.***

9. táblázat
Az energia, gyógyszerek, infrastrukturális szolgáltatások árszintjének növekedése és belső összetevői 2002–2009 között
(növekedés %-ban)

Megnevezés	Súlya a vásárolt fogyasztásban 2013-ban	Az árszint növekedése összesen	Hatása az összfogyasztói árszintre	Ebből megoszlás:			
				A termelő/szolgáltató által realizált áremelés		Adóemelés vagy a támogatás csökkentése	
				8 év alatt kumulált hatás az árszintre 2009 végén			
				Az adott csoportban a növekedés	Hatása az összfogyasztói árszintre	Az adott csoportban a növekedés	Hatása az összfogyasztói árszintre
Vezetékes gáz	3,801	200	7,61	127	4,83	73	2,78
Villamos energia	3,56	104	3,7	84	2,99	20	0,71
Távhőszolgáltatás	1,205	106	1,27	38	0,46	68	0,81
Gyógyszer	2,585	81	2,09	46	1,19	35	0,9
Víz	0,881	93	0,82	85	0,75	8	0,07
Csatorna	0,735	136	1	128	0,94	8	0,06
Helyi közlekedés	0,414	134	0,55	104	0,43	30	0,12
Köztisztasági szolgáltatások	0,889	145	1,29	135	1,2	10	0,09
Összesen	**14,07**		**18,3**		**12,8**		**5,5**
Éves átlagos növekedési ütem			**2,2**		**1,5**		**0,7**

** A fogyasztóiár-indexek idősora szükségképpen halmozott értéket eredményez. Az egyes árindexeknek az árszerkezet összetevőire történő felbontása vagy megosztása azonban már bonyolultabb feladat, hiszen itt megoszlásról és nem egymásra épülő indexekről van szó. Ezért az árszerkezet egyes elemeit az év közben bekövetkezett átlagos árváltozások évenkénti átlagolása alapján kapott értékek szerint osztottam meg. Több más módszerrel is hasonló eredményekre jutottam. Ezt a megközelítést alkalmaztam valamennyi táblázatban. Az egyes években a fogyasztóiár-indexek megosztását (az adó/támogatás, emelés, illetve csökkentés tekintetében) a saját két évtized óta gyűjtött adatbázisom alapján készítettem el. Ehhez a munkához – mivel a KSH is számol adószűrt inflációt – kértem és kaptam statisztikai segítséget.*

10. táblázat
Az energia, gyógyszerek, infrastrukturális szolgáltatások árszintnövekedése és belső összetevői 2010–2013 között

(növekedés %-ban)

Megnevezés	Súlya a vásárolt fogyasztásban 2013-ban	Az árszint növekedése összesen	Hatása az összfogyasztói árszintre	Ebből:			
				A termelő/szolgáltató által realizált áremelés		Adóemelés vagy a támogatás csökkentése	
				8 év alatt kumulált hatás az árszintre 2009 végén			
				Az adott csoportban a növekedés	Hatása az összfogyasztói árszintre	Az adott csoportban a növekedés	Hatása az összfogyasztói árszintre
Vezetékes gáz	3,801	14,9	0,6	7,3	0,3	7,6	0,3
Villamos energia	3,56	1,9	0	–2,2	–0,1	4,1	0,1
Távhőszolgáltatás	1,205	–8,3	-0,1	–1,5	0	–6,8	–0,1
Gyógyszer	2,585	19,3	0,5	18,3	0,5	1	0,03
Víz	0,881	15,4	0,1	13,7	0,1	1,7	0,01
Csatorna	0,735	23,6	0,2	22,1	0,2	1,5	0,01
Helyi közlekedés	0,414	18,1	0,1	16,2	0,1	1,9	0,01
Köztisztasági szolgáltatások	0,889	31,8	0,3	29,6	0,3	2,2	0,02
Összesen, hatása az összfogyasztói árszintre	**14,07**		**1,7**		**1,3**		**0,4**
Éves átlagos növekedési ütem			**0,42**		**0,17**		**0,25**

A 9. és a 10. táblázatok azt mutatják, hogy a fontosabb hatósági áras körben az árszint növekedéséből milyen mértékű volt a termelő/szolgáltató által realizált áremelés, és milyen hatást gyakorolt arra az adó emelése vagy a támogatás csökkentése.

A 9. számú táblázatból látható, hogy 2002 és 2009 között drámai mértékű áremelésekre került sor. Különösen feltűnő, hogy a **vezetékes gáz fogyasztói árszínvonala 8 év alatt háromszorosára emelkedett.**

> A lakossági gázárak növekedésében jelentős szerepet játszott az, hogy 2004. január 1-jétől tértünk át az import alapú árszabályozásra. Az importár és a hazai ár közötti különbözet elvonásra került egy jelentősen megnövelt bányajáradék megállapításával [lásd 1993. évi XLVIII. tv. 20. § (3) bekezdés]. Ez az elvonás volt az alapja az ún. „támogatási rendszernek", amely változó tartalommal, de 2010. szeptemberig volt életben. A lakosság szempontjából azonban ez a változás technikai jellegű volt, hiszen a hazai kitermelésű földgáz önköltsége sokkal kisebb volt, mint az importár. (A hazai kitermelésű földgáz pedig a lakossági felhasználás kb. kétharmadát biztosította, és csak egyharmadot tett ki az importgáz.) Az új árképzési rendszerre való átálláskor tehát a bányajáradékot lényegében beépítették a fogyasztói ár szerkezetébe. Azért, hogy a fogyasztói ár ne emelkedjék meg azonnal, a számlákon a beépített bányajáradékot támogatásként tüntették fel, majd levonták ezt az összeget. (Így kezdetben a KSH változatlan árszintet mutathatott ki.) Majd ezt a kvázi támogatást kezdték el csökkenteni. Ez volt az ún. „gázártámogatás-megszüntetési" program, amely tartalmában a lakosság számára döntő többségben adóemeléssel (vagyis a megemelt bányajáradékkal volt egyenértékű). Megjegyzem, hogy jelenleg a költségvetés kb. 80 milliárd forint bányajáradékot szed be.

Az említett jószágok esetében az áremelkedésnek a fogyasztói árszint egészére gyakorolt éves átlagos hatása 2002 és 2009 között 2,2% volt, amely 2010–2013 között 0,4%-ra csökkent (lásd a 11–12. táblázatokat). A táblázatok azt is bemutatják, hogy milyen volt az átlagos inflációt meghaladó áremelkedés hatása az összfogyasztói árszint alakulására.

11. táblázat

Az energia, gyógyszerek, infrastrukturális szolgáltatások esetében az átlagos inflációt meghaladó áremelkedés hatása az összfogyasztói árszint alakulására 2002–2009 között

(növekedés %-ban)

Év	Súlya a vásárolt fogyasztásban 2013-ban	Az árszint növekedési üteme összesen	Ebből:			
			Adóemelés és támogatás-megvonás kumulált hatás	A termelő/ szolgáltató által realizált áremelés	Ezen belül:	
					Az összfogyasztói árszint 51,1%-os növekedési ütemét meghaladó árszint-emelkedés*	Az átlagos inflációt meghaladó áremelkedés hatása az összfogyasztói árszint alakulására
Vezetékes gáz	3,801	200	73	127	75,7	2,9
Villamos energia	3,56	104	20	84	32,7	1,2
Távhőszolgáltatás	1,205	106	68	38	–13,3	–0,2
Gyógyszer	2,585	81	35	46	–5,3	–0,1
Víz	0,881	93	8	85	33,7	0,3
Csatorna	0,735	136	8	128	76,7	0,6
Helyi közlekedés	0,414	134	30	104	52,7	0,2
Köztisztasági szolgáltatások	0,889	145	10	135	83,7	0,7
Összesen, hatása az összfogyasztói árszintre	**14,07**	**18,3**	**5,5**	**12,8**		**5,6**
Évi átlagos növekedési ütem		**2,2**	**0,7**	**1,5**		**0,7**

** Az 51,1%-os növekedési ütem magában foglalja az itt felsorolt szolgáltatások átlagos árszintváltozásának hatását is.*

12. táblázat

Az energia, gyógyszerek, infrastrukturális szolgáltatások esetében bekövetkezett áremelkedés hatása az összfogyasztói árszint alakulására 2010–2013 között

(változás %-ban)

Év	Súlya a vásárolt fogyasztásban 2013-ban	Az árszint növekedési üteme összesen	Ebből:			
			Adóemelés és támogatás-megvonás kumulált hatás	A termelő/ szolgáltató által realizált áremelés	Ezen belül:	
					Az összfogyasztói árszint 17,7%-os várható növekedési ütemét meghaladó árszint-emelkedés mértéke*	Az átlagos inflációt meghaladó áremelkedés hatása az összfogyasztói árszint alakulására
Vezetékes gáz	3,801	15,0	2,3	12,7	–5,0	–0,19
Villamos energia	3,56	1,9	4,7	–2,8	–20,5	–0,73
Távhőszolgáltatás	1,205	–8,2	6,4	–15,1	–32,8	–0,40
Gyógyszer	2,585	19,3	1,0	18,3	0,6	0,02
Víz	0,881	15,4	1,7	13,7	–4,0	–0,04
Csatorna	0,735	23,6	1,5	22,1	4,4	0,03
Helyi közlekedés	0,414	18,1	1,9	16,2	–1,5	–0,01
Köztisztasági szolgáltatások	0,889	31,8	2,2	29,6	11,9	0,11
Összesen, hatása az összfogyasztói árszintre	**14,07**	**1,7**	**0,4**	**1,3**		**–1,2**
Évi átlagos növekedési ütem		**0,4**	**0,1**	**0,3**		**–0,3**

** A 17,7%-os növekedési ütem magában foglalja az itt felsorolt szolgáltatások árszintváltozásának hatását is.*

A táblázatokból látható, hogy az éves átlagos növekedési ütem minden összevetésben jelentősen csökkent. A 13. táblázat még plasztikusabban bemutatja, hogy a vásárolt fogyasztás (a főbb hatósági áras körtől – a súlyaitól is – megtisztított) növekedési üteme hogyan viszonyul a főbb hatósági árak árszintemelkedéséhez.

13. táblázat
A főbb hatósági árak és e körön kívül valamennyi termék és szolgáltatás árszintváltozásának egybevetése

Év	Főbb hatósági árak	A főbb hatósági áras körön kívül valamennyi termék és szolgáltatás árainak	Az összfogyasztói árszint emelkedése
	emelkedése		
	Árindex, görgetett 2001 = 100		
	2002–2009 évek között		
2002	107	105	105,3
2003	115	109,5	110,2
2004	130,5	115,9	117,6
2005	141,1	119,3	121,8
2006	149,2	123,6	126,6
2007	180,9	131	136,7
2008	200,4	138,1	145
2009	**219,2**	**142,7**	**151,1**
	2010–2013 között		
2010	105,8	104,7	104,9
2011	110,6	108,7	109
2012	116,3	115	115,2
2013	**111,6**	**118,7**	**117,7**

Most nézzük meg, hogy nemzetközi összehasonlításban mennyivel nőtt gyorsabban a háztartási villamos energia és a földgáz árszínvonala, mint az összfogyasztói árszint: látható, *Magyarországon sokkal gyorsabban nőtt az árszint, mint az eurozónában* (14–15. táblázatok).

A táblázatban az 1-es azt jelenti, hogy az árak az infláció átlagos mértékével emelkedtek. Például az áramár esetében a Magyarország melletti 1,46 azt jelenti, hogy az 2002 és 2009 között 46 százalékkal emelkedett nagyobb mértékben, mint az átlagos infláció. Lényeges azonban, hogy az eurozónában a nagyon alacsony 2%-os inflációt csak 12%-kal haladta meg az áramárak növekedése, amíg Magyarországon az 5–6% közötti ütemet 46%-kal haladták meg a díjemelések. A földgáz esetében még rosszabb a helyzet.

14. táblázat

A háztartásokban a villamos energia fogyasztói árszínvonala növekedésének viszonya az összfogyasztói árszint emelkedésének üteméhez (HICP adatok alapján)

(növekedés %-ban)

„Helyezés”	Ország	2002–2009	2010–2013
1.	Málta	1,71	1,22
2.	Egyesült Királyság	1,55	1,08
3.	**Magyarország**	**1,46**	**0,80**
4.	Írország	1,38	1,21
5.	Svédország	1,38	0,98
6.	Csehország	1,35	1,01
7.	Finnország	1,33	1,10
8.	Németország	1,32	1,18
9.	Ciprus	1,31	1,51
10.	Észtország	1,30	1,36
11.	Lengyelország	1,23	1,09
12.	Szlovákia	1,22	0,96
	Európai Unió (27 tagország)	1,20	1,10
13.	Bulgária	1,20	1,01
14.	Lettország	1,19	1,16
	Európai Unió (variable)	1,17	1,10
15.	Luxemburg	1,16	0,85
16.	Szlovénia	1,14	1,16
	Eurozóna (17 tagország)	1,12	1,13
	Eurozóna (variable)	1,12	1,13
17.	Ausztria	1,09	0,97
18.	Olaszország	1,08	1,03
19.	Portugália	1,07	1,23
20.	Dánia	1,07	1,08
21.	Spanyolország	1,05	1,17
22.	Hollandia	1,04	0,97
23.	Románia	1,04	1,20
24.	Görögország	1,04	1,32
25.	Litvánia	1,02	1,35
26.	Belgium	0,99	1,09
27.	Franciaország	0,94	1,08

Forrás: Eurostat HICP adatbázisa.

15. táblázat

A háztartásokban a földgáz és palackos gáz fogyasztói árszínvonala növekedésének viszonya az összfogyasztói árszint emelkedésének üteméhez (HICP-adatok alapján)

(növekedés %-ban)

„Helyezés”	Ország	2002–2009	2010–2013
1.	Ciprus	2,25	1,34
2.	Szlovákia	2,12	0,98
3.	Egyesült Királyság	2,08	1,13
4.	Málta	1,89	1,6
5.	Románia	1,86	0,99
6.	Észtország	1,66	1,22
7.	Lettország	1,61	1,18
8.	**Magyarország**	**1,52**	**1,07**
9.	Svédország	1,5	1,55
10.	Lengyelország	1,46	1,05
11.	Írország	1,44	1,24
12.	Litvánia	1,43	1,31
13.	Hollandia	1,42	1,11
	Európai Unió (27 tagország)	1,33	1,16
14.	Csehország	1,33	1,27
	Európai Unió (variable)	1,27	1,16
15.	Szlovénia	1,2	1,16
16.	Görögország	1,18	1,32
17.	Ausztria	1,17	1,05
18.	Portugália	1,17	1,29
19.	Németország	1,17	1,05
20.	Luxemburg	1,14	1,26
21.	Franciaország	1,13	1,24
	Eurozóna (17 tagország)	**1,12**	**1,18**
	Eurozóna (variable)	1,11	1,18
22.	Dánia	1,09	1,01
23.	Belgium	1,02	1,2
24.	Olaszország	0,98	1,24
25.	Spanyolország	0,96	1,34
26.	Bulgária	0,96	1,36

Forrás: Eurostat HICP adatbázisa.

A háztartásoknak a vizsgált időszakban forintban kifejezett kiadási többletét a 16. táblázat mutatja.

16. táblázat
Az energia, a gyógyszerek és az infrastrukturális szolgáltatások árszintnövekedésének hatása az összfogyasztói árszintre, a háztartások kiadási többletei 2002–2009, illetve 2010–2013 között

(növekedés %-ban)

Megnevezés	Az összfogyasztói árszint növekedése összesen	Ebből:		Ezeken belül
		A termelői és fogyasztói árszint együttmozgása az átlagos infláció mértékével	Adóemelések és támogatásmegvonások	Az infláció feletti áremelések
		hatása az összfogyasztói árszintre		
2002–2009 között	**18,3**	**12,8**	**5,5**	**5,6**
Háztartások összes kiadási többlete 2013. évi áron milliárd forintban	2496	1746	750	781
2010–2013 között	**1,7**	**1,3**	**0,4**	**–1,2**
Háztartások összes kiadási többlete 2013. évi áron milliárd forintban	232	177	55	–163

7. Összefoglalás

Megítélésem szerint a gazdaságpolitika inflációt érintő **rezsimváltásának kezdetét jelzi** *a tárgyévben belépett, a termelői és a fogyasztói árak együttmozgását biztosítandó hatósági árintézkedések (2002–2009 között) az összfogyasztói árszínvonalat érintő, évi átlagban 0,9 százalékos mértékű növekedési ütemének (2010–2013 között) a rezsicsökkentés nélkül is (!) majdnem a felére, 0,5 százalékra történt csökkenése* (7. táblázat). Mint említettem az energia és az infrastrukturális szolgáltatások pedig éppen azok a jószágok, amelyeknek az **inflációs „várakozásokban"** mind a termelés, mind a háztartások kiadásai tekintetében kitüntetett szerepük van. ***Amennyiben az elkövetkező években is folytatódik a szigorú kormányzati magatartás mind a hatósági árak, mind a költségvetési politika tekintetében, akkor ez fenntarthatóvá teheti – a modern kori magyar infláció történetében – a 2010-ben megkezdődött rezsimváltást.***

A rezsimváltás inflációs szempontból kedvező irányú hatást **gyakorolt a versenyszférában a bértárgyalások folytatására is.** Amíg az elmúlt 20 évben az ajánlott béremelések mértékéről folytatott tárgyalások főként a megelőző időszakban bekövetkezett visszatekintő inflációs adaton alapultak, úgy 2013-ban már az előre tekintő (a konvergenciaprogramban szereplő) jóval alacsonyabb (3,1%-os) növekedési ütem volt (és lehetett) a kiindulási alap.

> Az indexálási mechanizmusok jelentőségét azonban nem lehet eléggé hangsúlyozni; az inflációt – egyéb feltételek betartása mellett – csak úgy lehet kordában tartani, ha azok mindig egyre csökkenő ütemben oldódnak fel, vagyis adott esetben el kell vállalni a reáliák csökkenését is. Ez még mindig jobb, mint a kontrollálhatatlan infláció okozta jövedelem- és vagyonátcsoportosítások.

Az előretekintés szerepének növekedése a kormány hitelességének kérdése is. A jegybank hitelességéhez pedig az tartozik, hogy a tartósan alacsony inflációhoz mély, szakmai elemzésekkel alátámasztott monetáris politikai döntésekkel járul hozzá.

Megjegyzem, hogy a fogyasztói árszínvonal múlt évi 5,7%-os növekedési üteme a **2013. évi** (július hónapig végrehajtott, illetve jogszabályi keretek között már eldöntött) **rezsicsökkentés nélkül is jelentősen, 3% körüli mértékre mérséklődhetne,** ami a jegybank 3%-os inflációs céljával már megegyező adat. A múlt évben ugyanis az 5,7%-os növekedési ütemből is 2,4%-ot az árszerkezetet érintő pénzügyi intézkedések – melyek a költségvetési hiány 3% alá történő szorítása érdekében születtek – és 0,3–0,5%-ot az aszály következtében megemelkedett élelmiszerárak hatása tett ki. A rezsicsökkentés hatásáról pedig a 17. táblázat ad tájékoztatást.

2013-ra – a jelenlegi ismereteink szerint – figyelembe véve a rezsicsökkentések hatását is, kb. 2,2%-os növekedési ütem várható. **2014-ben pedig már ez lesz a visszatekintő (adaptív) adat, ami önmagában az infláció csökkenő trendjét vetíti előre.**

A rendszerváltást követően – de különösen 2002 után – volt az inflációnak egy erős, folyamatosan visszatérő, a fiskális politika gyakorlására visszavezethető természete, amivel szemben a monetáris politika gyakorlatilag tehetetlen volt. Ez a várakozások megemelkedésén keresztül hozzájárult a folyamatosan magasabb bérdinamika kialakulásához, ami tovább hátráltatta az alacsony infláció tartós kialakulását. 2008 végén a hatósági árak elszabadulását (különösen a fővárosban) a

17. táblázat
A 2013-ban belépett, illetve belépő, a rezsikiadásokat csökkentő intézkedések hatása az összfogyasztói árszínvonalra
(növekedés %-ban)

10%-os árcsökkentéssel érintett	Teljes inflációs hatás	Inflációs hatás 2013-ban	Inflációs hatás 2014-ben	Megjegyzés
Gáz	−0,38	−0,35	−0,03	2013. januártól
Távhő	−0,12	−0,12	0	2013. januártól
Villamos energia	−0,36	−0,33	−0,03	2013. januártól
Vízdíj	−0,09	−0,04	−0,05	2013. júliustól
Csatornadíj és szippantás	−0,07	−0,03	−0,04	2013. júliustól
Szemétszállítás	−0,12	−0,06	−0,06	2013. júliustól, 2012. áprilisi árak 4,2%-kal növelt mértékéhez viszonyítva
PB-gáz-palack	−0,06	−0,03	−0,03	2013. júliustól, 2012. decemberhez képest, elfogadásra vár
Összesen	**−1,19**	**−0,96**	**−0,24**	
Háztartások összes kiadása 1 év alatt milliárd forintban	**−161**	**−130**	**−31**	

jegybank korábbi elnöke, Simor András is (szerintem helyesen) kifogásolta.[4] Intelmeit azonban nem fogadták meg. 2010 után az évek múlásával látható volt, hogy megváltozott a hatóságok viszonya az említett jószágok ármegállapítása tekintetében, ami visszahatott az inflációs várakozásokra is.

2010 után is voltak az árszerkezetet érintő pénzügyi intézkedések, de azok lényegesen kisebb hatásúak voltak, mint a megelőző időszakban, s nem egy hatalmas fekete lyukat igyekeztek betömni, hanem egy konkrét cél érdekében, nevezetesen a 3% alatti államháztartási hiány eléréséért születtek. Ez teljesült is. **Várható volt, hogy a rezsimváltás miatt – amint az egyszeri egyedi események kiesnek a rendszerből – az infláció magától leesik a 3% körüli mértékre.** Ráadásul a középtávon csökkenő infláció a vállalatok alkalmazkodási kényszerével párosulva megtörhette a korábbi magas bérdinamikát, segítve a tartós dezinflációt. Magyarországon pedig a gyenge kereslet érdemben mérsékelte az inflációs nyomást. A múlt év őszén a költségsokkok másodkörös hatása egyre kevésbé volt kimutatható. A gazdaság potenciális növekedése csökkent ugyan, de a termelésbe bevonható kapacitások nem semmisültek meg, s így a kihasználatlan kapacitás erősebb dezinflációs hatást fejthetett ki. **Inflációs szempontból** tehát az említett okok miatt középtávon már **nem mutatkozott jelentős veszély,** a pénzpiaci környezet pedig érdemben és tartósan javult. **E kettő együttesen tette lehetővé** múlt év augusztusában **a kamatcsökkentési ciklus elindítását.** A mostani (2013. májusi) igen alacsony növekedési ütemhez hozzájárultak az alacsony importárak, a valamelyest csökkenő kőolajárak és a háztartások mérlegkiigazítása következtében előállott alacsony kereslet is.

Fontosnak tartom még megjegyezni, hogy minél alacsonyabb a növekedési ütem, a gazdaság minél közelebb van a középtávon is fenntartható állapothoz, úgy az elemzői munkában annál kifinomultabb módszerekre, egyensúlyi modellekre és még sok más adatgyűjtésre, elemzésre van szükség. Ebben a munkában nem látom szükségét a változtatásnak.

[4] A szerző mint az MNB tiszteletbeli elnöki tanácsadója 2008-ban hívta fel Simor András elnök figyelmét a hatósági árak elszabadulására, az MNO honlapján (2008. december 24.) ez a hír jelent meg: a „jegybank elnöke szerint az infláció szempontjából időzített bomba, ha a monopolhelyzetben lévő önkormányzati cégek kontrollálatlanul drágíthatják szolgáltatásaik díját". Demszky Gábor Budapest főpolgármestere azt üzente, hogy „mindenki a saját portája előtt seperjen (…) Simor András ugyanis a közelmúltban sokkolóan magasnak nevezte a budapesti közműcégek jövő évi áremeléseit" http://mno.hu/belfold/demszky_a_sajat_portaja_elott_sepregessen_simor_video-356159.

E tanulmányban szükségesnek tartom rögzíteni azt is, hogy a multinacionális társaságok jelenléte Magyarországon kívánatos. A „multik” nem visszaélnek, hanem élnek az adott lehetőségekkel. A versenyszektorban maga a piac kényszeríti ki a közérdeknek megfelelő áralkalmazást. Ahol azonban nincs verseny, vagy igen korlátozott, ott azt a hatóságoknak kell megkísérelni biztosítani, mert enélkül sérül a közérdek. Ez a fejlett piacgazdaság működésének rendje. Ezen a ponton a kormányzat és a jegybank érdeke közös.

Magyarországon a jegybankról szóló törvény értelmében az MNB célja az árstabilitás elérése, majd ennek a fenntartása. Ezt szolgálja az inflációs célkövető monetáris politika. Mindezeket – megítélésem szerint – fenn is kell tartani. A Magyar Nemzeti Bank inflációs célja a fogyasztói árszínvonal 3%-os növekedési üteme, mivel ez a mérték felel meg gazdaságunk jelenlegi fejlettségi szintjének, melyet az előrejelzési horizonton kell elérni, majd folyamatosan fenntartani.

Felhasznált irodalom

Erdős Tibor (1998): *Infláció*. Akadémia Könyvkiadó, Budapest.

KSH (2001–): *Fogyasztóiár-index füzetek*.

Eurostat: *HICP adatbázis*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/data/database.

Cinkotai János (2009): Magas infláció – a szocializmus kései öröksége. *Nemzeti Érdek*, 3. évf. 12. sz.

Cinkotai János (2001–2011): *Inflációs prognózis*, évenként készített tanulmányok.

Csökkenő kamatok és csökkenő infláció Magyarországon

Nyomda: D-Plus
H–1037 Budapest, Csillaghegyi út 19–21.